

PUT U IZRAEL

Odlomci iz dnevnika jednog turiste*

Izrael! Čudna i neobična zemlja. Ni manje države ni većih kontrasta! Kontrasta geografskih, socijalno-demografskih, političkih, i kakvih sve još nema?

Rodna polja Šarona i Emeka i krševiti Judejski bregovi; pošumljeni predeli u okolini Jerusalima i pustinjски Negev sa svojim fantastičnim usecima. Slatke vode Genezaretskog jezera prema solju zasićenom Mrtvome moru. Plantažni voćnjaci i mirisne oranžerije prema golim bregovima još nepredatim kulturi...

Zatim šarolika socijalna struktura useljenika. Pored krotkih Jemeničana koji su došli u Svetu zemlju „na orlovim krilima“, žustri i neuravnoteženi Marokanci gotovi da se late kame pri prvom sukobu. Ortodokсни pobožnjaci sa pejes iz Mea Šearim i snobovi iz Tel Aviva obučeni po poslednjoj londonskoj modi. Čvrsto uvreženi olim po kibucima i nestalne lutalice kojima je Izrael možda prva odskočna daska za dalja lutanja po svetu...

Pa političke partije: ima ih u ovoj maloj zemlji ne manje od jedanaest! Od ekstremnih naturei karta koji tvrdoglavo ne priznaju novu državu do komunista areligioznih; od opštih cionista do laburista. I tako dalje.

Pa ipak, ta mala država pokazala je na delu svoju žilavu vitalnost: kroz ivrit koji nije više samo državni jezik i jezik Biblije — on se čuje na ulici, u kući, po preduzećima; zatim kroz škole i kroz vojsku koja se u oslobodilačkom ratu pokazala na visini; kroz ubeđenje i svest da i Jevreji kao i drugi narodi treba da imaju i moraju da imaju svoju državu na drevnome tlu Palestine.

Haifa, 19. april

Probudio sam se rano. Brod već stoji na obali. Veliko morsko pristanište, puno brodova i kranova. Oblačim se brzo i žurim na palubu.

* Redakcija Jevrejskog almanaha izvršila je izbor ovih odlomaka iz obimnijeg dnevnika autorovog.

Divan dan. Haifa je velika primorska luka. Živ saobraćaj na moru i kopnu. Po podne polazimo vozom „Izrael ekspres“ za Jerusalim. Prolazimo kroz zasejana polja, koja se mestimično navodnjavaju prskalicama. Voz prolazi pored same jordanske granice, iza koje sunčevi zraci osvetljavaju dva veća jordanska grada. Pada suton. Ovde se brže smrkava nego kod nas u Beogradu. Voz se postepeno penje, jer je uspon od Tel Aviva do Jerusalima oko 800 metara. Posle tri časa vožnje sližemo u Jerusalim.

Jerusalim, 20. april

Ovaj prastari grad, po prostoru vrlo velik, mogao bi primiti, kad bi se izgradio, i čitav milion stanovnika. Leži kao i Rim, Sarajevo i Beograd, na bregovima (Skopus, Cion, Maslinova gora, Moria i drugi). Saobraćaj se obavlja autobusima koji vrtoglavo jure, šerutima (automobili sa 8 sedišta) i običnim motornim vozilima. Vreme je lepo, sveže. Jerusalim leži na visini od 600 do 850 metara i večeri mogu biti čak i hladne. Glavne ulice Ben Jehuda, King George, Alenby i Jafa vrlo su žive, pune radnji. Vozeći se autobusom prolazimo pored ogromnog hotela „Kralj David“; prekoputa je velika kula YMCA (Hrišćanska zajednica mladih ljudi), zatim ogromna palata Jevrejske agencije (Sohnut), Parlament (Kneset) i Vrhovni rabinat. Sve su te javne građevine u tesanom kamenu, u naročitom, ja bih ga nazvao jerusalimskom stilu.

Ova je varoš vrlo nezgodno podeljena. Veći deo je u rukama Izraela a mnogo manji u rukama Jordana. Ima puno mesta ograđenih bodljikavom žicom neposredno iza koje se nalaze arapske kuće. Sa jednog takvog mesta posmatrao sam u daljini u arapskom delu varoši ogromnu Omarovu mošeju. Pozlaćeno kube svetluca na suncu. Ispod njega se nalazi Kotel-hamaaravi (Zid plača), ali se on ne vidi. Na vrhu Cionskog brega je manastir Dormitio, a ispod njega, takođe na arapskoj strani, Hristov grob.

Dokaze o starosti Jerusalima imamo u Prvoj Mojsijevoj knjizi, gde se ovaj grad naziva Salem čiji je kralj bio Melhisedek. Ima pomena o njemu i u fablicama iz Tel-el-Amarna, iz godine 1350. pre naše ere. Kralj David zauzeo je ovaj grad oko hiljadite godine pre Hrista i načinio ga prestonicom. Jerusalim je dvaput razaran. Prvi put od Vavilonaca 587. pre Hrista, a drugi put od Rimljana 70. posle Hrista. Danas Jerusalim ima 158.000 stanovnika (razume se u izraelskom delu). To je glavni grad Izraela, sedište predsednika države i vlade, Jevrejske agencije, Univerziteta, Vrhovnog rabinata, Narodne biblioteke i drugih ustanova.

Jerusalim, 21. april

Groblje heroja palih u oslobodilačkom ratu 1948. godine nalazi se u okolini Jerusalima, u Judejskim brdima. Auto se prvo spušta a zatim penje izvrsnim asfaltiranim drumom. Takvi drumovi presecaju i spajaju sve krajeve ove zemlje, jer je železničkih pruga malo. Tek sada vidim

koliko se novi Jerusolim raširio. Groblje ovih heroja je lepo uređeno. Kod svakog groba je ploča u cveću sa imenom poginulog. Jedan deo groblja simbolično predstavlja groblje potonulih u jednoj podmornici: u jednom bazenu, sa plitkom bistrom vodom, vide se ploče sa njihovim imenima, kao da su tu sahranjeni, a na kraju bazena napravljen je pramac broda. Penjemo se po lepo izgrađenim stazama i dolazimo na vrh. Tu je grob velikog vizionara izraelske države i vođe cionističkog pokreta, dra Teodora Hercla. Široko ograđena kružna leja sva u cveću. U sredini obična, čak isuviše mala mermerna ploča sa natpisom. Jednostavno, ali vrlo impresivno. Divan je pogled sa te uzvišice na Jerusolim. Idemo dalje da bismo videli novi Univerzitetski grad, sazidan prilozima američkih Jevreja. Veliki je broj učionica, laboratorija, amfiteatara i zgrada u kojima stanuju studenti. Lepšu i korisniju zadužbinu ovi Jevreji nisu ni mogli zasnovati. Na ovaj način oni su ovekovečili svoje ime. U jednoj dvorani čuvaju se u svicima čuveni Kumranski rukopisi na ivritu i oni su pre nekoliko godina pobudili ogromno interesovanje naučnog sveta i postali predmet stalnih naučnih studija. O njima danas postoji čitava literatura, naročito s obzirom na to što datiraju iz prvih dana hrišćanstva. Odmah blizu Univerzitetskog grada sazidana je jedna nova sinagoga u originalnom stilu. Liči na šator, sa kupolom na vrhu. Na žalost, bila je zaključana te joj nismo videli unutrašnjost. I najzad, ispod ovog hrama nalazi se mali stadion.

Na jednom istaknutom uzvišenju u predgrađu Jerusalima zida se nova Hadasa (bolnica). Iz daljine izgleda kao spomenik ogromnih razmera. Kad smo se približili, videli smo da je to građevina-kolos, koja pokriva veliku površinu i uzdiže se deset spratova, a ispod zemlje su još tri sprata. Kažu da će imati nekoliko hiljada postelja. Zaista je čudnovato što se odustalo od zidanja paviljona, kao što se to obično čini kada su u pitanju bolnice.

Jerusolim, 22. april

Obišli smo Jad Vašem, smeštenu u velikoj modernoj kamenoj zgradi, u stilu jerusalimskom. To je institucija koja prikuplja građu i dokumentaciju o tragediji i otporu 6 miliona jevrejskih žrtava hitlerovske Nemačke. Posetili smo pojedine kancelarije i razgledali izložene grafikonke. Arhiv se nalazi u suterenu. Teški ormani nabijeni dokumentima montirani su na šinama i pokreću se prostim dodiranjem dugmeta. Poslednja reč moderne administracije.

Predveče smo posetili najveću modernu sagrađenu sinagogu Ješurun. Oltar je na sredini. Sva mesta zauzeta. Kantor je sa celom pastvom pevao subotnju pesmu „Leha dodi“.

Jerusolim, 24. april

Duva jak, vruć pustinjski vefar, hamsin. Posle ručka polazimo na svečanost u „Šumi mučenika“ (Jaar hakedošim), posvećenu uspomeni žrtava fašizma. Autobus juri drumom kroz vrletne Judejske bregove. Tu

i tamo nailazimo na napuštena borna kola iz oslobodilačkog rata. Ula- zimo postepeno u pošumljenu oblast podignutu prilozima Jevreja iz raznih zemalja, čije je jevrejsko stanovništvo stradalo od fašista. Tre- ba da bude 6 miliona stabala, borova i čempresa, koliki je broj ubijenih i poginulih Jevreja. Živim drvećem se želi da simbolizuje nestanak i stradanje Jevreja. Jevreji iz Poljske, Čehoslovačke, Bugarske, Jugosla- vije imaju svoje delove šume jedan do drugog. Najveći su Poljske i Čehoslovačke.

Čine se ogromni napori da se ovaj krš privede kulturi. Stopa po stopu otima se putem pošumljavanja, a potom i za obdelavanje. Po- negde stene kao da su ih kiklopi naslagali; iščeprka se tu malo zemlje, pa se zasadi mladica, a iz sprovedenog vodovoda prska voda. Gde ima više zemlje tu se ona kamenim terasama osigurava od bujica, da bi se vlaga zadržala. Poslednjih godina bile su suše, upravo onda kada se očekivala kišna sezona. Kažu da su jutarnje rose u Izraelu bogate i obilne. Pa ipak u Izraelu, u toku cele godine, raste raznovrsno voće i povrće. Grožđe, pomorandže i banane, maslina i urma. Razume se, prvo se dovodi voda cevima. Ođakle? Pre svega iz podzemnih bunara. Čuo sam da je u toku dovođenje vode iz Genezaretskog jezera. Osim toga su uspešno završeni pokušaji pretvaranja morske vode u pijaću.

Svečanost je održana duboko u udolini poljskoga dela ove šume. Prvi govornik je jedan rabin koji je plakao dok je govorio. Njegove reči izazivaju plač i ridanje među prisutnim ženama. Smrkava se i mi s mu- kom nalazimo autobus koji nas vodi na drugu svečanost Jad Vašema. Sti- žemo upravo kad trube objavljuju dolazak predsednika države Ben Cvija, koga prepoznajem pri slabom osvetljenju, dok Ben Guriona ni- sam mogao razabrati. To je zato što on nije bio kao obično gologlav, već je nosio crn šešir. Bilo je tri govora. Zatim hor, pa odlično solo pe- vanje jednoga kantora. Na kraju svečanosti, u mraku, gore na bregu, pojavljuju se ljudi sa zapaljenim bakljama. Kreću se u povorci lagano i svetlost se postepeno gasi, što daje završni utisak ove žalobne sve- čanosti.

Tel Aviv, 25. april

Prolazimo autobusom kroz Ramlu, naprednu varoš sa pretežno je- vrejskim stanovništvom. Put vodi kroz aleju gustih eukaliptusa. Stižemo u Tel Aviv, najnaseljeniji izraelski grad. Sa bliskom Jafom ima oko 400.000 stanovnika. Tel Aviv je nova varoš koja je 1959. proslavila 50- godišnjicu svoga osnivanja. Nju su osnovali jevrejski stanovnici stare Jafe, arapske drevne varoši u kojoj nije bilo više prostora za ekspan- ziju koju su razvili jevrejski stanovnici. Danas je to varoš zapadnoevrop- skog stila, puna dinamike i živosti. Na autobuskoj stanici čeka na start preko pedeset ogromnih autobusa. Ulice Alenby (engleski general koji je oslobodio Jerusalim od Turaka), Ben Jehuda (leksikograf modernog ivrita), King George, Rotšilda, Dizengofa (osnivač Tel Aviva), to su prave pariske avenije. Radnja do radnje, puna robe domaćeg i stra-

nog porekla. Ima ulica u kojima su samo grosisti. U sporednim ulicama jevtina roba leži na trotoaru. Svega u izobilju, banane i pomorandže, jevtinije nego u Jerusalimu, prodaju se u dugačkim dvokolicama, čiji se sopstvenici nadmeću vičući i hvaleći svoju robu. Veliki luksuzni hoteli i kafane jako posećeni. Saobraćaj autovozilima vrtoglav. U Tel Avivu je sedište diplomatskih predstavnika, banaka, javnih ustanova, Filharmonije i Opere. Šetamo bulevarima i stižemo do morske obale. Pred nama beskrajna pučina, jak vetar s mora valja talase. Sedimo u jednom malom restoranu blizu morske obale. Dok je u varoši zapara i vrelina, ovde duva svež vetar.

Posle podne odlazimo u Haifu i produžavamo u Nahariju. To je možda najlepša kolonija, skoro varoš, u Izraelu. Puno zelenila, livada i njiva, mestimice još neosvojeni peskoviiti tereni. Meni Naharija liči na Vrnjačku banju bez kisele vode. Kroz naselje protiče brza rečica, a duž oba asfaltirana drumova zasađeni su lisnati eukaliptusi. Puno radnji — čitava čaršija. Koloniju su osnovali nemački Jevreji.

Jerusalim, 29. april

Bio sam pozvan na jednu svadbu u Tel Avivu. Venčanje je obavljeno u sinagogi Jevreja iz Bugarske. Sveštenik je bio poreklom iz Beograda. Svadbene melodije sefardskog obreda oživljavaju u meni uspomene na davno prohujali život predratnog Beograda. Zbog spoljašnjeg sjaja i snobovske raskoši nekih njegovih stanovnika mene Tel Aviv kao veliki grad ne privlači. Evo kako mi je jeđan od useljenika govorio: „Tel Aviv, to je srce Izraela, bez njega ova država ne bi ništa vredela. Šta je Jerusalim prema njemu, šta ostala mesta? Ovde se živi kao u Zapadnoj Evropi, a u Jerusalimu život je kao u palanci“.

Vraćam se preko Ramlea. Puno drveća i lepo obrađenih njiva, zatim voćnjaci i vinogradi. U ovoj zemlji dobro uspeva voće: grožđe, narandže, limunovi, grapefruit, smokve, banane pa i urme. U poslednje vreme jabuke i šljive. Banane su jedne godine rodile u tolikoj meri da su višak neprodatih poklanjali kibucima. Hrane ima svugde dovoljno, a beli hleb odličnog kvaliteta iste je cene kao i kod nas.

Evo još nekih suprotnosti koje padaju u oči. Pored čatrlja i običnih šikuna, velike moderne palate i radnje sa prostorijama sa rashladnim uređajem. Bogataši koji ne kroče ni koraka bez sopstvene limuzine i starci koji vas uoči subote zveckanjem dobijenih groševa u limenim kutijama podsećaju da još uvek ima ljudi koji žive od milostinje. Pa ipak, opšti je utisak da je to zemlja u kojoj se marljivo radi, u kojoj se velika većina snašla: u kibucu, u varošima i naseljima, kao slobodna profesija, ili kao državni i privatni službenici.

Jerusalim, 30. april

Subota, dan odmora. Ulica u kojoj starijem zove se Vitlejemski put (Rehov Betlehem), jer u produženju preko izraelsko-jordanske granice put vodi u to znamenito mesto. Zbog velike žege, tražeći hladovinu od-

lazim u Talpiot, u baštu Staračkog doma. Ima tu oko stotinu muških i ženskih lića. Razgovarao sam sa jednom staricom iz Belgije, drugom iz Bugarske, trećom iz Arada. Obišao sam prostorije za stanovanje i ručavanje. Jednostavno, ali čisto.

Posle podne obišli smo okolinu Jerusalima. Puno novih šikuna. Penjemo se po bregovitom terenu sa kojeg opet vidimo kube Omarove mošeje, dok je ispod nas daleko jedan krajičak Mrtvoga mora. Dolazimo na Abu Tor, odatle put preko granice vodi u Betlehem. Iz daljine na arapskom delu vidi se velika zgrada nekadašnjeg visokog komesara britanskog mandata, a levo, na neutralnom zemljištu, na bregu Skopusu, zgrada starog univerziteta i Hadase podignute pre II svet-skog rata.

Haifa, 1. maj

Pošao sam iz Jerusalima dan ranije da bih prisustvovao paradi Dana nezavisnosti (Jom Hacmaut), koja se ove godine održavala u Haifi. Oštri zvuk sirena objavljuje da je danas 1. maj, praznik rada, i sva vozila, kao i rad u radionicama i fabrikama, obustavlja se 5 minuta. Posle podne išli smo na Karmel. Breg visok 400 metara koji se podiže iznad grada. Penjemo se luksuznom podzemnom železnicom u vidu metroa, koju su prošle godine sagradili Francuzi. Karmel je zaista „čaroban breg“. Sve same vile, pune cveća i zelenila, sa pogledom na grad i na pučinu. Lepota Karmela pominje se u „Pesmi nad pesmama“: „Glava ti je kao gora Karmela“. Muslimanska sekta Bahai podigla je na Karmelu svoj hram. To je ogromna pozlaćena kupola koja se vidi iz Haife sa svake strane. Tu je sahranjen osnivač ove sekte. Na Karmelu je i vrlo lepa građevina u stilu Partenona u kojoj je smešten arhiv te sekte. Pogled sa Karmela na veličanstveno osvetljenu varoš i pristanište sa raznobojnim natpisima povodom sutrašnjeg praznika daje nezaboravnu sliku. Vraćamo se u grad. Skoro je ponoć. Po raskošno osvetljenim ulicama i pored blistavih izloga ogromne gomile sveta. To omladina peva i igra neobuzdano i mahnito. Vije se hora (kolo), zatim razna kola balkanskih naroda, oro i kazačok i najzad čisto izraelski plesovi u parovima. Dok jedni igraju, drugi se odmaraju sedeći na trotoaru. Neki opet iznemogli i posustali spavaju u dućanskim portalima. Mi se jedva probijamo kroz gužvu. Cela Haifa je na nogama. Igranka i vatromet. Odjekuju poklici, graja i oduševljenje razigrane mladosti i sve tako do zore... O spavanju nema ni govora.

Haifa, 2. maj

Rano ujutro ušli smo u autobus koji nas je doveo do tribina sa kojih ćemo posmatrati svečanost. Pokazalo se posle da je ta suvišna tačnost bila nepotrebna. Samo smo se bez potrebe izložili suncu koje prži, i hamsinu koji guši. Tribine se postepeno pune. Sunce sve jače peče. Nigde oblačka. Prekoputa naše tribine stižu svakih četvrt sata specijalni vozovi iz Jerusalima i Tel Aviva i iskrcavaju čitave gomile turista. U 10

sati je prema programu početak. Pre toga kao izvidnica lete mali, elegantni helikopteri. Tačno na vreme prolazi auto predsednika države, Ben Cvija. Njegov auto okružuju tri konjanika, dok iza kola jedan konjanik drži visoko steg predsednika države. Zatim prolazi šef generalštaba, pa Ben Gurion i čitava povorka kola — ministri ili diplomatski predstavnici. Pojavljuju se mlazni avioni koji munjevitom brzinom preleću tribine, ostavljajući bele pruge na užarenom nebu. Zatim prolazi artiljerija, pa tenkovi, oklopna kola iz kojih vire glave vojnika i šofera. Potom protivtenkovska oružja, i kao što sam docnije čuo, neko tajno oružje koje pomoću magneta nepogrešivo pogada neprijateljske tenkove. Zatim dostojanstveno i čvrsto stupaju vojne jedinice: sve sami mladići i devojke od 18 do 25 godina. Stupaju slobodnim korakom, neusiljeno, sve pod konac. Njihovo oštro nastupanje, ozbiljnost i disciplina izazivaju oduševljenje razdragane publike (oko 300.000) koja je došla iz celog Izraela i sa četiri kraja sveta da posmatra jevrejsku vojsku. Cela svečanost ne traje više od jednog sata: kažu da su je zbog jake žege znatno skratili. U paradi učestvuju predstavnici svih jedinica. Pored pešadije i artiljerije svih vrsta, još i pomorska pešadija u belim uniformama, sanitetske, policijske i granične trupe. Muškarci služe vojsku dve i po godine a devojke dve godine. I bojni brodovi izvodili su istovremeno manevar, ali more je van domašaja naših očiju.

Haifa, 3. maj

Prisustvujemo na ulicama narodnom veselju. Sve sama omladina od 8 do 16 godina. Igraju, pevaju i vesele se dok ih umor ne savlada. I to traje cele noći. Videli smo u maršu dva dečja orkestra. U jednome devojčice sviraju u okarine, a u drugome dečaci u trube. I jedni i drugi predvođeni su tambur-mažorom što daje takt dugom palicom, koju obrće oko prstiju, i s vremena na vreme baca tu palicu visoko pa je vešto u letu dočekuje u ruke. To su svakojako nasledili od nekadašnje britanske vojne muzike.

Kibuc Šaar Haamakim, 4. maj

Iz Haife krećemo drumom prema severu u posetu jugoslovenskom kibucu Šaar Haamakim. Ovaj se kibuc bavi ne samo zemljoradnjom i mlekarstvom već i živinarstvom. Ima mlin i silos. Pri ulazu u mlin leži ogromna gomila kukuruza u zrnu. Svi su pogoni mehanizovani. Ima i veliki broj krava, koje se muzu mehaničkim putem. Od mleka prave maslo i margarin. Proizvodi se transportuju kamionima. Video sam ogroman broj pilića koji se izvode inkubatorom kao i kokoši leghornske rase. Dobijaju iz Amerike jevtinije hranu te su na svetskom tržištu konkurisali Danskoj i Holandiji. Na protest ovih dveju zemalja morali su da zakolju veći broj kokoši u cilju smanjenja produkcije jaja. U kibucu je bilo 600 članova, danas ih ima 500. Obnavljanje članstva postaje problem zbog smanjenog broja novih useljenika. A osim toga neki članovi po odsluženju vojnog roka, gde je život lakši nego u kibucu, ostaju

u vojsci kao oficiri. Tu su i lični prihodi veći. Oko kibuca ima dovoljno šume. Inače leži na lepom položaju. Iznad njega, na bregu, je kibuc Tivon i kibuc Kirjat Amal.

Jerusalim, 6. maj

Predstavnik Udruženja jugoslovenskih Jevreja u Izraelu vodi nas u posetu u Mea Šearim, u kvart pobožnih ortodoksnih Jevreja, koji leži na samoj granici izraelsko-jordanskoj. Prvo smo posetili veliku, prostranu sinagogu persijskih Jevreja, staru 650 godina. Ona je za vreme oslobodilačkog rata bila jako oštećena, jer je granica odmah ispod nje. Sada je obnovljena, kao što je i bila. Zanimljivo je da ova sinagoga ima dvogube dveri, jedne pored drugih: u jednim se čuva Tora kao i u drugim sinagogama, a u drugim dverima se čuvao Koran. Sada Korana nema, ali su dveri ostale kao uspomena. Potom smo prešli u sinagogu Jevreja iz Buhare u srednjoj Aziji. Ona je mnogo manja.

Šetamo ulicama ovoga kvarta i susrećemo ortodoksne Jevreje u kaftanima sa pejesima (uvojci kose kao što nose pobožni poljski Jevreji) i sa velikim crnim šeširima optočenim krznom. To je u stvari uniforma poljskih Jevreja iz srednjega veka, koja se i dan-danas zadržala kod ovih pobožnjaka. Među njima ima vrlo izrazitih tipova, kao što su rabini koji su služili slavnome Rembrantu kao model. I deca su obučena kao odrasli. Među njima ima još većih ekstremista, koji se zovu naturei karta (čuvari varoši). One ne priznaju novu državu, jer, po njima, država nije stvorena dolaskom Mesije kao što tradicija propisuje. Kuće u ovom kvartu zidane su u kamenu sa zasvođenim prozorima.

Petak je predveče — erev šabat. Oseća se praznična atmosfera. Ulicom žure svečano obučeni pobožnici idući u svoje sinagoge, kojih u ovom kraju ima puno. Kroz otvorene prozore vidimo postavljene stolove za šabat, sa hlebovima i dvema upaljenim svećama. U daljini je Mandelbaumova kapija, jedini prolaz za jordansku teritoriju. Kad smo sedeći u automobilu prošli pored jednog pobožnog Jevrejina u kaftanu i sa pejesom, on nam je glasom očajnim i punim srdžbe, šireći obe ruke, dobacio samo jednu reč: Šabaat! U tonu njegovog glasa bilo je toliko prekora zbog velikog greha koji činimo upotrebljavajući kola u vremenu kada je subotnji odmor već počeo!

Uticaj ortodoksnih Jevreja na državnu upravu u Izraelu nije za potcenjivanje, jer njih je dosta a imaju veliku podršku svojih rođaka i zemljaka u Americi. Još možemo biti srećni što se nisu bacali kamenjem na nas, kao što se ponekad u takvim prilikama dešavalo neobaveštenim furistima!

Jerusalim, 8. maj

Posetili smo palatu Vrhovnog rabinata, koju je podigao engleski Jevrejin Wolfson; u nju je on uložio dva miliona, a država Izrael mi-

lion izraelskih funti. To je ogromna građevina, koju neki ironično nazivaju „jevrejski Vatikan“. U velikom holu nalazi se umetnički mozaik sa crtežima raznog voća koje raste u Izraelu. U prizemlju je sinagoga u kojoj se, kako nam rekoše, služi služba božja preko celog dana. Oltar je na sredini hrama, na četiri stuba. Dobijen kao poklon od jedne italijanske sinagoge. Ima prozore sa divnim umetničkim slikama u obojenom staklu. Slike simbolično predstavljaju jevrejske velike praznike. Na prvom spratu je velika dvorana gde zasedava Beť Din (verski sud). Sa krova zgrade je izvanredan pogled na oba Jerusalima.

Išli smo da posetimo umetnički muzej Becalel. On sadrži starine i slike, a u dvorištu su skulpture, među kojima originalna mermerna statua Mojsija, poklon našeg vajara Meštovića. Ima veliki broj slika nesrećnog bugarskog jevrejskog slikara Paskina. Osim toga ima radova Šagala, Sufina i ruskog Jevrejina Isaka Levitina. Vredi pomena jedna italijanska Hagada iz 1475. godine. Baron Rotšild poklonio je umetnički izrađene kopije ove Hagade izložene na osvetljenom staklu. U ovom muzeju ima i keramike od vrednosti i numizmatičkih eksponata, zatim sinagogalnih obrednih utvari i drugo.

Tel Aviv, 12. maj

Rano ujutro pošao sam velikim autobusom za Beerševu i Sdom (Sodom) na Mrtvome moru. Putevi u Izraelu su izvrsni. Vozila se kreću brzo, čak i suviše brzo. Kad bi u ovoj zemlji bilo dovoljno vode i nafte, to bi zaista bilo blagostanje. Pa ipak se u vodi ne oskudeva. Čuo sam da su u toku radovi oko sprovođenja vode iz Genezaretskog jezera cevima velikog obima, pošto država Jordan ne dopušta da se za to upotrebljava voda iz reke Jordana. Nisam čuo za poskudicu u vodi po varošima ni po naseljima: kupatila po privatnim stanovima su u stalnoj upotrebi, a na putu vidimo kako prskalice polivaju useve i šume. Nafta se upotrebljava kao glavno pogonsko i ogrevno sredstvo. Ona se većinom uvozi, ali se otpočelo sa njenom eksploatacijom u samoj zemlji.

Od Tel Aviva do Beerševe nailazimo na plodnu zemlju, šume, vinograde, voćnjake i fabrike. Prolazimo pored kolonije Rišon Lecion (Prvi u Cionu). To je prva kolonija koju su osnovali ruski Jevreji 1882. godine, dakle pre nego što je Hercl osnovao Cionistički pokret. U toj koloniji čuven je podrum vina. Zatim prolazimo pored Nes Ciona (Zastava Ciona) gde se nalaze guste oranžerije. Vajcmanov institut u Rehovotu je ustanova koja već uživa međunarodni ugled. Ima odeljenje za naučno unapređenje zamljoradnje i voćarstva, za atomsku energiju i drugo. 6 kilometara udaljeno leži istorijsko mesto Javne (Jamnia). Josif Flavije priča da je za vreme opsade Jerusalima, 70. god. posle Hrista, rabin Johanan ben Zakaj iznesen živ u mrtvačkom sanduku, jer drukčije ne bi mogao izaći iz opsednutog grada. On je našao milost kod rimskog komandanta Titusa, koji mu je odobrio da može u ovom mestu osnovati teološku školu (ješivu). Tu je kanonizirana Biblija tj. Biblija u

kojoj je utvrđeno koji delovi ulaze u nju, a koji se izostavljaju (tzv. apokrifi). Tu je i grob Rav-Gamalijela, učitelja apostola Pavla. Usput prolazimo pored Gedere, napredne kolonije grupe Bilu. Zaštim kroz kibuc Hafec Hajim, pa kroz Kirjat Gat u kojem se nalaze fabrika šećera i predionica. Potom nailazimo na antičko istorijsko mesto Lahiš koje se pominje kao tvrđava još u čuvenim tablicama iz Tel-el-Amarna. I u poslednjem sukobu ovo mesto bilo je pozornica teških okršaja.

U 11 sati, po najvećoj žegi, stižemo u Beerševu, koju nazivaju prestonicom Negeva. Ona se pominje u prvim glavama Biblije u vezi sa praocem Avramom i Avimelehemom. Napolju izbija jara kao iz peći za pečenje hleba. Za vreme engleskog mandata Beerševa je bila bedno selo, a sada je grad koji ima preko 40.000 stanovnika, većinom novih jevrejskih useljenika, dok u okolini žive pretežno Beduini. Danas je četvrtak. To je pazarni dan. Na pijaci Beduini prodaju svoje domaće proizvode: noževe, makaze, oman i — kamile. Videli smo kako Beduini uče mladu kamilu da kleči, da bi se mogla jahati. Vezuju joj jednu nogu i bičem je teraju da klekne, a istovremeno postave drugu, naučenu, koja na prednjim nogama kleči pred njom. Neki su doveli svoje kamile na prodaju ili da bi se turisti mogli slikati na njima. Takve kamile su pokrivene sagovima živih boja. Beduini, ljudi crne puti, čuče i sede na pesku, dok njihovih žene kriju lice. Odmah, tu blizu, je hotel velike dobrotvorne organizacije američkih Jevreja HIAS. To je čitava tvrđava na više spratova, sa malim frontalnim prozorima, svakako zbog vrućine. Ulazimo u hol, gde je hladovina (bez sumnje, zahvaljujući uređajima za rashlađivanje). Puno ilustracija kraj ugodnih fotelja za odmaranje. U trpezariji postavljeni stolovi za ručavanje.

Posle ručka produžavamo za Sdom. Kod Dimone put se odvaja za Jeruham i Elat na Crvenom moru, najjužniju tačku Izraela. Nailazimo na porušeno rimsko utvrđenje od pre 2000 godina. Daleko ispod nas vidi se Mrtvo more, koje u vazdušnoj liniji izgleda blizu, a u stvari je put krivudav te treba još dosta vremena da stignemo do njega. Levo i desno prava pustinja. Naš autobus se postepeno, ali osetno spušta serpentinama prosečenim kroz neke stene čudnih oblika i boja. Liče mi na fantastične snimke uhvaćene po površini meseca: prava biblijska Sodoma i Gomora! Kroz tu divljinu i pustoš krećemo se sve niže. Nailazimo na fabriku potaše i na fabriku broma i drugih hemikalija. Na jednom mestu stoji natpis da smo sada 400 metara ispod morskog nivoa, a to je najniži nivo zemlje na svetu. Najzad stižemo na cilj: Sdom! Izlazimo i čoveku pada na pamet biblijska lektira: „Tada se spusti na Sdom i Gomor dažd od sumpora i ognja“. Mislili smo da će atmosfera biti zagušljiva; baš suprotno tome! Duva prijašan svež povetarac; mi smo zaklonjeni visokom stenom iz koje zjapi ogromna pećina, pa otud piri skoro hladna promaja. Ovo je zaista zemlja čudnih suprotnosti! Ulazimo u pećinu, ali je tle tako džombasto i slabo osvetljeno da se čovek bez lampe ne bi mogao orijentisati. Kažu da postoji stena koja treba da odgovara liku Lotove žene koja se po pričanju biblijskom pretvorila u kip soli, jer se okrenula da vidi, protivno božjoj zapovesti, kako gori Sdom i Gomor. Nisam bio toliko radoznao da

potražim Lotovu ženu odnosno njen kip, ali cela ta stvar sa kipom izgledala mi sumnjiva. U velikom „Guide of Israel“, umesto fotografije te statue, nalazi se samo apokrifna slika iz sarajevske Hagade.

More je na domaku i ja silazim sam do morske obale tek da se ne kaže da nisam bar prste umočio u vodu Mrtvoga mora. Gazim preko peska gde se u plićacima nakupila so u vidu grumenčića. Mada ovo more prima veliku količinu vode iz reke Jordana, žega je tako jaka da ona isparava slatku vodu. Čudnovato je da more i pored svoje velike gustine ima talase plavičasto-zelenkaste boje. Ima i dosta primitivno kupatilo pored peskovite obale, ali niko ne pliva jer voda presičena solju drži kupača na površini. Nebo bez oblaka. Prekoputa nas, na suprotnoj obali su visoke Moavske planine. Sunce na zalazu baca na njih čudne zrake crvene boje. Inače, na drugoj obali ne vidimo nigde naselje, nigde žive duše. U prastara geološka vremena desilo se usled zemljotresa strahovito survanje terena, i to od Turske pa do ovoga mora. Ta katastrofa stvorila je ovu duboku udolinu i odvojila je od Sredozemnog mora.

Jerusalim, 15. maj

Na žalost, nisam video kulu kralja Davida i njegov grob. Teren je vrlo nezgodan: prvo se duboko spušta a zatim se penje uz Cionski breg na čijem se vrhu nalazi ta znamenitost. Tu u blizini se nalazi i velika crkva Dormifio, veoma poštovana kod hrišćana. Na gornjem spratu Davidove kule je dvorana u kojoj tradicija tvrdi da je održana Hristova tajna večera.

U Jerusalimu sam video ogromnu bronzanu menoru (sedmokraki svetnjak), visoku 5, široku 4 metra, koja predstavlja grb i simbol nove države. To je umetničko delo skulptora B. Elkana. Postavljena je u vrtu, pored Kneseta (Parlamenta). Ova masivna menora je poklon koji je Britanski parlament učinio novoj državi Izraelu. Menora je ukrašena sa 29 bareljefa, koji predstavljaju znamenite ličnosti i događaje iz antičke i nove istorije jevrejskog naroda. U središnjem delu je Mojsije kako podignutih ruku blagosilja Izrael, zatim Deset zapovesti, borba Jevreja u varšavskom getu, proroci Ezekiel, Išaja, Jeremija itd.

Nazaret, 16. maj

Namera mi je da posetim bar jednu važniju hrišćansku svetinju, kad je to nemoguće u odnosu na Vitlejem i Hristov grob koji su u arapskom delu Jerusalima. Jordanske vlasti ne puštaju na svoju teritoriju turiste sa izraelskom vizom. Zato odlučih da idem u Nazaret, koji se nalazi u Galileji. Iz Haife u Nazaret stižemo za pola sata. Glavna ulica je široka, ostavlja dobar utisak. To je moderni deo varoši u kojem većinom žive Arapi. Novi, jevrejski deo varoši razvija se posle rata gore na bregu. Arapa ima ne samo muslimana već i hrišćana. Pred

nama je veliki franjevački manastir. Pogađamo će sa vodi em koji nam daje obavještenja na italijanskom jeziku. Glavna znamenitost je pećina u kojoj je po tradiciji Isus  iveo sa svojim roditeljima punih 27 godina. Pitam vodiča zašto je  iveo u pećini ispod zemlje. Zar u to vreme nije bilo kuća? Odgovorio mi je da su svi  iveli u takvim stanovima u kojima je leti sve e a zimi toplo. Mi nismo videli druge pećine, a izgleda neverovatno da pre dve hiljade godina nije bilo zidanih kuća u Nazaretu, kad ih je bilo u drugim mestima.

Silazimo  sa vodi em u duboku pećinu u kojoj su dve kapele. U jednoj smo videli osobito lepu uljanu sliku svete porodice, rad nekog francuskog umetnika. Isus je na tome platnu kao de ak, neobično lepo živopisan. U drugoj kapeli, u debeloj hladovini, jedan sveštenik sedi zadubljen u svoj brevijar. Nije nas ni pogledao. U sredini pećine u kojoj je, po pričanju vodiča, Josif imao i svoju stolarsku radionicu, nalazi se iskrivljena kamena sofra i ognjište. Ni eg drugog. Iznad pećine priprema se zidanje nove crkve svete Anuncijate (Blagoveštenja), na mestu gde je bila stara, podignuta još od krstaša, sada porušena. Po legendi, muslimani su — kada je Nazaret pao u njihove ruke — hteli da tu crkvu pretvore u džamiju. Pobožni katolici veruju da su anđeli preneli tu crkvu preko mora u  talijansko  elo Loreto na Jadranskom moru. To se mesto zove još i „Italijanski Nazaret.”

Po izlasku iz pećine penjemo se ka starom delu varoši. To je čitav splet tesnih ulica sa izdubenim kolovozom na sredini da bi voda oti ala za vreme kiša. Prolazimo pored  epenaka u kojima se toči oran ada i piljarnica sa povrćem i narand ama i bananama. U stilu orijentalских varoši sve je prilično prljavo. Pre toga hteli smo da posetimo jednu crkvu koja se sučeljava sa sinagogom. Za ovu poslednju se veruje da je ona koju je, po Novom zavetu, Isus pohađao svake subote. Nije nam bilo dato da ih posetimo jer su obe bile zaključane.